

STRATEGIK REJALASHTIRISH

Isadjanova Durdona Baxadirovna

*Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha) ta'lim
yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada biznesning nazariy va amaliy jihatlari, uning O'zbekiston iqtisodiyotida rivojlanish yo'llari va strategiyasini tanlash, kuzatish usullari orqali statistik tahlillar, statistik ma'lumotlarni yig'ish, tasniflash, jadvallar tuzish; shuningdek, biznesni rivojlantirish ko'rsatkichlarini, jumladan, iqtisodiyotni shakllantirishda xususiy sektorni takomillashtirish yo'llari, shuningdek, O'zbekistonda biznesni rivojlantirish istiqbollari dinamik o'zgarishlarni, taqqoslash va prognozlash ma'lumotlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: Biznes, raqobatbardoshlik, mahsuldorlik, innovatsiya, mikrofirmalar, xususiylashtirish, oilaviy tadbirkorlik, yakka tartibdagi tadbirkorlik, kichik biznes, ma'lumotlarning statistik tahlili, tahliliy usul, prognoz.

Kirish

Bozor iqtisodiyotining amal qilishi iqtisodiyotning jadal rivojlanib borayotgani va milliy iqtisodiyotning turmush darajasini oshirishning asosiy tarmoqlaridan biri hisoblangan biznes bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Bu tarmoqlarni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratilmoqda, mehnat unumdorligi va raqobatbardoshligi oshirilmoqda, qashshoqlik kamaymoqda va jamiyat maqsadlariga erishilmoqda, xususan, aholining muayyan guruhlariga o'z-o'zini ta'minlashga ko'maklashmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari bilan O'zbekiston Respublikasini 2019–2021-yillarda innovatsion rivojlantirish strategiyasi, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, “Raqamli O'zbekiston–2030” strategiyasi, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi, O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasi, 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi tasdiqlandi. Shuningdek, “Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida”, “Innovatsion faoliyat to'g'risida”, “Ta'lim to'g'risida”gi qonunlari qabul qilindi.

Biznesning ma'nosini ochish uchun juda ko'p turli xil fikrlar mavjud. Ulardan biri – mustaqil egalik qiluvchi va boshqariladigan va o'z faoliyat sohasida ustunlik qilmaydigan biznes. Tajribasiz menejment va moliyaviy barqarorlikning yo'qligi, kichik korxonalar o'lim darajasi yirikroq va tashkil etilgan korxonalariga qaraganda ancha yuqori, asosan cheklangan resurslar tufayli. Tadbirkorlikning murakkabligi tadbirkorlikning umumiylikni g'oya bilan idrok etish imkonsiz hisoblanadi.

Shuning uchun muallif tomonidan tadbirkorlikning quyidagi ta’rifi taklif qilingan: “Tadbirkor mulkdor yoki harakat qiluvchi funktsiyaga, tavakkalchilik va noaniqlik funktsiyasiga, shuningdek, innovatsion funktsiyaga ega”. Ko’pgina biznes muvaffaqiyatsizliklariga sabab bo’ladigan ba’zi muammolar mavjud, ular: yomon operatsiyalarni boshqarish, tajriba yetishmasligi, yomon moliyaviy menejment, asosiy vositalarga ortiqcha investitsiya qilish, yomon kredit amaliyoti, rejani tuzatmaslik, noto’g’ri joylashish, inventar nazoratining yo’qligi va boshqalar. O’zbekiston iqtisodiyotida yirik va kichik korxonalar, shuningdek, faoliyati shaxsiy va oilaviy mehnatga bog’liq bo’lgan ikki turdagi korxonalar faoliyat yuritadi. O’zbekistonda tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanish sharti O’zbekiston Respublikasining “Oilaviy tadbirkorlik to’g’risida”gi, “Erkin tadbirkorlik faoliyatining kafolatlari to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi qonunlariga o’zgartish va qo’shimchalar kiritish to’g’risida”gi qonunlari bilan amalga oshirildi. Ular biznesni yanada rivojlantirishga yordam berish uchun yaratilgan.

O’rganilganlik darajasi.

Kichik biznesning o’ziga xos moslashuvchanligi va bozor sharoitlariga yuqori darajada moslashuvchanligi, o’zgaruvchanligi mamlakatdagi makroiqtisodiy jarayonlarni barqarorlashtirishga yordam beradi. Tahlillar shuni ko’rsatdiki, O’zbekistonda tarmoq ma’lum hosildorlik, yuqori mehnat zichligi, yangi texnologiyalarni joriy etishning murakkabligi, o’z resurslarining cheklanganligi, raqobat xavfining kuchayishi bilan ajralib turadi. Bizningcha, qonunni aniq buzganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik uchun jazo choralarini nazarda tutuvchi aniq tizimni yaratish maqsadga muvofiqdir. Qonunchilikning ijrosi ustidan tadbirkorlik faoliyatini nazorat qilish alohida o’rin tutadi va iqtisodiy islohotlar to’liq huquqiy maydonga asoslanishi kerak. Bunday holda, sudlar va hakamlilik organlari oldida mutlaqo teng huquqli bo’lishi lozim. O’zbekistonda sanoat va mintaqaviy ustuvor dasturlar ishlab chiqilgan va korxonalarni rivojlantirish muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda.

Hozirgi kunda O’zbekistonlik tadqiqotchilar olim va mutaxassislar orasida tadbirkorlikni rivojlantirish masalasi dolzarb masala bo’lib kelmoqda. Masalan, yurtimiz olimlaridan Yuldashev Sh.A., A. Vahobov, U. Burxonov, xorijiy olimlardan, Alfred Marshall, Y. Schumpeter, va boshqalar bu masalalarni tadqiq qilganlar [1].

Polshalik iqtisodchi M. Kaleckiyning fikriga ko’ra, tadbirkor bo’lishning eng muhim sharti kapitalga egalik qilishdir. Biznes uchun shart-sharoit nuqtai nazaridan u mutlaqo haq edi. Shunga qaramay, tadbirkorlik ko’nikmalari ham muhim ahamiyatga ega [2]. Ushbu maqolani tayyorlashda kuzatish, statistik ma’lumotlarni yig’ish, tasniflash usullaridan keng foydalanilgan. Shuningdek, ma’lumotlarni taqdim etish, dinamik o’zgarishlar, biznes rivojlanishi ko’rsatkichlarini taqqoslash va prognozlashda tez-tez ishlatiladigan usullar keltirilgan.

Tahlil va natijalar

Darhaqiqat, hukumat hisobotiga ko‘ra, O‘zbekiston o‘tgan 2016-yilda yalpi ichki mahsulot (YaIM) 7,8 foizga o‘shirishga erishgan. Biznesning yalpi ichki mahsulotdagi hissasi 56,9 foizni tashkil etgan. Natijada 2016-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra, faoliyat ko‘rsatayotgan kichik biznes sub‘yektlarining umumiy soni 207104 tani tashkil etdi yoki o‘tgan yilning shu davriga nisbatan 5,7 foizga ko‘p”, deyiladi O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi matbuot xizmati. Tan olish kerakki, yalpi ichki mahsulotda biznesning ulushi yildan yilga ortib bormoqda. Quyida ko‘rib turganingizdek, shtrixli diagramma 2000-yildan 2016-yilgacha biznesni rivojlantirish ulushining o‘shirish tendentsiyasini ko‘rsatadi. Manba. O‘zbekistonda yalpi ichki mahsulotda biznesning ulushi www.stat.uz sayti asosida. Qo‘mita xabarida aytilishicha, 2016-yilda sanoat ishlab chiqarishining umumiy hajmida tadbirkorlik ulushi 45 foizni (2015 yilda – 40,68 foiz), chakana savdo aylanmasida – 89,6 foizni (87,1 foiz), bandlikdagi ulushini tashkil etgan. – 78,1 % (77,9%). Bashorat – bu xavf haqidagi bayonot. U ko‘pincha tajriba yoki bilimga asoslanadi va u yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan o‘zgarishlar haqida qaror qabul qilishda yordam berishi mumkin. Govard X. Stivenson biznesda bashorat qilish kamida ikkita narsa: muhim va qiyin ekanligini yozadi. Biznes yanada moslashuvchan va talabning o‘zgarishiga, global va mintaqaviy bozorlardagi vaziyatga tez moslasha oladi, ularning muammolariga o‘z vaqtida javob bera oladi, chunki u ixcham shaklga ega, qarorlar qabul qilishda harakatchanlik va tezkorlikka ega va u innovatsiyalarni qabul qiladi. Biznesni tashkil etish va rivojlantirish katta xarajatlar va kapitalni talab qilmaydi, bu esa modernizatsiya, texnik va texnologik jihozlarni tezroq va oson amalga oshirish, yangi mahsulotlarni o‘zlashtirish, uning assortimentini doimiy ravishda yangilash va raqobatbardoshlikni ta‘minlash imkonini beradi. Bu sohaning yirik korxonalariga nisbatan barqarorligi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi muammolari va oqibatlariga nisbatan ancha yuqori. Biznes nafaqat daromad manbai, balki odamlarning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini ochib berish imkoniyatidir. Bunday qamrov har kimga o‘zining individual iste‘dodi va imkoniyatlarini namoyon etish imkonini beradi va shu orqali Global dunyoda ilm-fan va ta‘limdagi innovatsion rivojlanishning zamonaviy trendlari 15 dekabr, 2022 yil. 66 maqsadga erisha oladigan odamlarning yangi qatlamini – g‘ayratli, tashabbuskor va o‘z-o‘zini ish bilan ta‘minlashga moyilligini shakllantiradi. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan O‘zbekiston banklari assotsiatsiyasi, tijorat banklari va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda qabul qilingan eng muhim hujjat xorijiy mablag‘lar va banklarni rivojlantirish, Kafolat jamg‘armasini tashkil etish bo‘yicha takliflardir. Unda tadbirkorlik subyektlari uchun tijorat banklari tomonidan yangi asbob-uskunalar sotib olish uchun ajratilgan kreditlar bo‘yicha garov ta‘minotining ochilmagan qismiga ehtiyoj ko‘zda tutilgan. Ma‘lumki, tijorat banklari tomonidan kreditlar ajratishda kreditlashning asosiy tamoyillaridan biri garov bilan ta‘minlangan kreditdir. Asosiy muammo – investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda tadbirkorlik Respublikasining garov ta‘minotining yo‘qligi. Biznes tomonidan kreditlar uchun kafolat yo‘qligi

muammosi nafaqat iqtisodiyoti o‘tish davridagi mamlakatlarda, balki AQSh, Yaponiya va Evropa Ittifoqi mamlakatlari kabi rivojlangan mamlakatlarda ham mavjud. Bu mamlakatlarda masala faqat kreditlar qaytarilishini kafolatlash mexanizmi – kafolat fondi orqali hal qilinadi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag‘batlantirish tamoyillari soliq imtiyozlarini berish, soddalashtirilgan soliq tizimini qo‘llash, imtiyozli kreditlar berish, davlat soliq va statistika organlarida soliq va buxgalteriya hisobini yuritish davriyligi va muddatlarini qisqartirish, soliq imtiyozlarini kamaytirish yo‘llari hisoblanadi. soliq va boshqa tekshiruvlarning chastotasi. Bu sohaning yirik korxonalariga nisbatan barqarorligi jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi muammolari va oqibatlariga nisbatan ancha yuqori. Biznes nafaqat daromad manbai, balki odamlarning ijodiy va intellektual qobiliyatlarini ochib berish imkoniyatidir. Bunday qamrov har kimga o‘zining individual iste’dodi va imkoniyatlarini namoyon etish imkonini beradi va shu orqali maqsadga erisha oladigan odamlarning yangi qatlamini – g‘ayratli, tashabbuskor va o‘z-o‘zini ish bilan ta’minlashga moyilligini shakllantiradi. Barcha erishilgan yutuqlarga qaramay, ayrim ma’lumotlarga ko‘ra, mamlakat ijtimoiy-iqtisodiy infratuzilmasida jiddiy muammolar va nomutanosibliklar mavjud bo‘lib, ularning atributlari iqtisodiyotning ushbu tarmog‘ining deyarli barcha tarmoqlari va segmentlarida kuzatilmoqda.

Xulosa

O‘zbekistonda biznesni yanada rivojlantirish bo‘yicha quyidagi tavsiyalar beriladi:

- tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy-xo‘jalik faoliyatiga davlat va nazorat organlarining aralashuvini qisqartirish;
- tadbirkorlik subyektlari uchun soliq va boshqa to‘lovlar bo‘yicha maksimal qulay shart-sharoitlar, imtiyoz va preferensiyalar yaratish, hisobot tizimini hamda moliya, soliq va statistika organlarida hisobotlarni taqdim etish mexanizmini takomillashtirish va standartlashtirish;
- biznesni rivojlantirishga xorijiy investitsiyalar, ayniqsa, xalqaro moliya institutlarining imtiyozli kreditlari va xususiy kapitalni keng jalb etish va yo‘naltirish;
- axborotni boshqarish tizimini yanada rivojlantirish va biznesga maslahatlar berish, shuningdek, kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malaka oshirish masalalarida;
- Kichik biznes subyektlarining bank kreditlari, xomashyo resurslari olish imkoniyatlarini kengaytirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “2022–2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 06.07.2022-yildagi PF–165-son Farmoni. <https://lex.uz/uz/docs/-6102462>.

2. A. Marshall. “Principles of Economics”, (1890). Principles of Economics by Alfred Marshall | Goodreads.
3. A. Vahobov. “Iqtisod nazariyasi”, (2014) Iqtisod nazariyasi. Vahobov A., O‘lmasov A. 2014. – TSUL – Library (library-tsul.uz).
4. www.stat.uz – O‘zbekiston Respublikasining Statistika qomitasi rasmiy veb sayti.
5. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi (mineconomy.uz) – Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi rasmiy veb sayti. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi (mift.uz) O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi rasmiy veb sayti.
6. К.Б. Холиков. Пение по нотам с сопровождением и без него по классу сольфеджио в высших учебных заведениях. Science and Education 3 (5), 1326-1331.
7. К.Б. Холиков. Musical pedagogy and psychology. Bulletin of science and education. 99 (21-2), 58-61.
8. К.Б. Холиков. Значение эстетического образования и воспитания в общеобразовательной школе. Science and Education 3 (5), 1549-1555.
9. К.Б. Холиков. Эстетическое воспитание молодёжи школьного возраста в сфере музыки. Science and Education 3 (5), 1542-1548.